

Yaroslava Matiushyna

ORCID: 0009-0000-0286-1873

*Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej
w Krakowie*

Julia Nawara

ORCID: 0009-0005-3344-696X

*Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej
w Krakowie*

Paulina Zych

ORCID: 0009-0005-8380-5473

*Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej
w Krakowie*

***Edukacja seksualna osób z niepełnosprawnością
intelektualną - wyzwanie dla systemu oświaty w Polsce***

Sex education of people with intellectual disabilities - a challenge for the educational system in Poland

Abstrakt

Celem niniejszego artykułu jest analiza seksualności osób z niepełnosprawnością intelektualną oraz przedstawienie zasad współczesnej edukacji seksualnej w polskim systemie edukacji. Artykuł skupi się również na omówieniu istniejących problemów i wyzwań, z jakimi boryka się system edukacji w Polsce oraz rozważeniach dotyczących potencjalnych modyfikacji, które mogłyby przyczynić się do jego poprawy. Analiza opierać się będzie na literaturze, międzynarodowych dokumentach, przepisach prawnych oraz raportach z badań dotyczących realizacji formalnej edukacji seksualnej w Polsce i w Szwecji. Artykuł uwzględni również perspektywę społeczną w obydwóch krajach, analizując nastawienie, argumenty oraz różne perspektywy widzenia. Artykuł uwzględni również perspektywę społeczną w obydwóch krajach, analizując nastawienie, argumenty oraz różne perspektywy widzenia. Dzieci i młodzież z niepełnosprawnością intelektualną mają prawo do pełnego rozwijania swojej seksualności, a ich zainteresowanie tą sferą życia jest naturalnym elementem ich rozwoju. Obecny stan polskiego systemu edukacji nie

zawsze dostarcza wystarczającej wiedzy w zakresie edukacji seksualnej dla tej grupy, co utrudnia pełny rozwój ich zdolności i świadomości w tym obszarze.

Słowa kluczowe: seksualność, niepełnosprawność intelektualna, edukacja seksualna

Abstract

The aim of this article is to analyse the sexuality of people with intellectual disabilities and to present the principles of contemporary sex education in the Polish education system. The article will also focus on discussing the existing problems and challenges faced by the education system in Poland and consider potential modifications that could improve it. The analysis will be based on literature, international documents, legislation and research reports on the implementation of formal sex education in Poland and Sweden. The article will also take into account the social perspective in both countries, analysing attitudes, arguments and different perspectives of view. The article will also take into account the social perspective in both countries, analysing attitudes, arguments and different perspectives of view. Children and young people with intellectual disabilities have the right to fully develop their sexuality and their interest in this sphere of life is a natural part of their development. The current state of the Polish education system does not always provide sufficient knowledge on sexuality education for this group, which hinders the full development of their abilities and awareness in this area.

Keywords: sexuality, intellectual disability, sex education

Propozycja cytowania: Matiushyna, Y., Nawara, J., Zych, P. (2024). Problemy rodzin osób z niepełnosprawnością. *Zeszyty Naukowe Pedagogiki Specjalnej*, 17, 212-226.

Wprowadzenie

Seksualność jest ważnym aspektem życia każdego człowieka. Rozpowszechnione jest przekonanie, że osoby z niepełnosprawnością intelektualną nie posiadają tej sfery życia, a tym samym nie mają potrzeb seksualnych i nie muszą być edukowane w tym zakresie. To błędne spojrzenie wynika z nieścisłych stereotypów i braku świadomości dotyczącej prawdziwego zakresu seksualności osób z niepełnosprawnością intelektualną. Poza tym, tematyka ta w kontekście niepełnosprawności stanowi swoiste tabu społeczne. Zbigniew Lew-Starowicz (za: Stanisławski, 2004) podkreśla, że największym problemem związanym z seksualnością i zaspokajaniem potrzeb seksualnych osób niepełnosprawnych w Polsce jest brak widoczności tego zagadnienia oraz brak zrozumienia i akceptacji dla potrzeb tych osób. Temat ten jest omijany, co powoduje marginalizację

problemów seksualnych osób niepełnosprawnych oraz brak odpowiednich działań i wsparcia w tej dziedzinie (Stanisławski, 2004).

Seksualność osób z niepełnosprawnością intelektualną

Postrzeganie seksualności osób z niepełnosprawnością intelektualną często jest uwarunkowane dwoma mitami. Według jednego z nich, że osoby te są aseksualne, co oznacza brak popędu seksualnego oraz zainteresowania płcią. Drugi sugeruje z kolei odwrotne przekonanie, że są hiperseksualne, co oznacza, że doświadczają silnego i częstego popędu seksualnego. Jednakże, osoby te posiadają własną seksualność i jej rozwój u osób z niepełnosprawnością intelektualną przebiega podobnie jak u osób sprawnych. W rozwoju seksualności można wyróżnić kilka stadium, które są charakterystyczne dla różnych etapów życia człowieka:

- Dziecięce: Odkrywanie swojego ciała i doświadczenie początkowych form seksualności. Kształtowanie się tożsamości płciowej, identyfikacji płciowej
- Młodzieńcze: Zmiany fizyczne i hormonalne, które wpływają na dojrzewanie seksualne. Rozwój zainteresowań romantycznych, pierwsze doświadczenia uczuciowe, pojawienie się atrakcji seksualnej w stosunku do płci przeciwnej lub tej samej.
- Dojrzałe: Kształtowanie swojej seksualności w kontekście związków i intymności. Rozwinięcie zdolności do relacji seksualnych.
- Starcze: Nadal istnieje potencjał do doświadczania intymności, choć tempo i charakter tych doświadczeń mogą się zmienić.

Warto podkreślić, że każda jednostka może doświadczyć stadiów rozwojowych lub przejścia przez stadium w sposób indywidualny. Ponadto, osoby z niepełnosprawnością intelektualną mogą doświadczać tych etapów z pewnymi modyfikacjami, zależnymi od ich indywidualnych potrzeb i możliwości. Mogą pojawić się z opóźnieniem w stosunku do wieku biologicznego, zatrzymać się na pewnym etapie bez przechodzenia w kolejne stadium, być źle ukierunkowane czy przeżywane w sposób nadmiernie zaznaczony lub niepełny, zdarza się również, że zatrzymuje się na długo (lub nawet na stałe) w jakiejś z faz.

z tego wynika, że u dzieci z niepełnosprawnością kształtuje się tożsamość płciowa, która obejmuje obraz siebie jako dziewczynki/chłopca, wiedzę o własnej płciowości i jej akceptację (lub brak akceptacji), stosunek wobec płci odmienniej, wyobrażenie o rolach społecznych związanych z płcią.

Osobom z niepełnosprawnością intelektualną tradycyjnie odmawiano prawa do wyrażania seksualności lub wzajemnych związków, ponieważ postrzegani byli jako „wieczne dzieci”, które nie potrzebują takiej wiedzy lub jako osoby niebezpieczne, gdyż nie byli w stanie kontrolować własnych popędów (Kijak, 2011). Osoby z niepełnosprawnością intelektualną mają prawo do posiadania seksualności, decydowania o swoim ciele. W Deklaracji Praw Seksualnych z 2002 r. opracowanych przez Światową Organizację Zdrowia (WHO) podkreślono, że seksualność stanowi niezbywalną część osobowości każdego człowieka, a prawa seksualne należą do uniwersalnych praw człowieka i są wyprowadzane z idei wolności, godności i równości wszystkich ludzi. Wśród 11 praw seksualnych znajdują się m.in.: prawo do wyrażania pełni potencjału seksualnego (wolności seksualnej), podejmowania swobodnych decyzji co do życia seksualnego, odczuwania satysfakcji seksualnej, dostępu do edukacji seksualnej i opieki zdrowotnej, decydowania o posiadaniu potomstwa.

W 2002 roku Izabela Fornalik opublikowała raport z badania, które przeprowadzone było wśród 100 niepełnosprawnych chłopców i dziewczynek w wieku 11–21 lat. Wyniki pokazały, że 73% z osób badanych wykazywało zainteresowanie tematyką seksualną (np. wyglądem nagiej osoby płci przeciwnej, zmianami związanymi z dojrzewaniem, poczęciem, ciążą, współżyciem seksualnym). Ponad połowa chłopców (52%) i 32% dziewczynek przejawiało zachowania seksualne, takie jak masturbacja, petting, a 13% doświadczyło pełnego współżycia seksualnego. Dane te wskazują, że młode osoby z niepełnosprawnością intelektualną, podobnie jak ich pełnosprawni rówieśnicy, często wbrew oczekiwaniom otoczenia społecznego, odczuwają potrzeby seksualne i podejmują zachowania typowe dla seksualności w tym okresie rozwoju.

Dorośle osoby z niepełnosprawnością intelektualną przejawiają chęć zdobycia partnera seksualnego, pragną mieć potomstwo. z zasady mają jednak ograniczone możliwości wchodzenia w bliski związek (np. nie pozwalają na to rodzice, obawiający się, że to na nich spadnie utrzymywania partnera ich dziecka i wychowywania wnuków). Niepełnosprawności intelektualnej towarzyszy także często obniżony poziom świadomego zaspokajania potrzeb seksualnych i odpowiedzialności za jej skutki (Rawińska, Terpiłowski, 2017).

Współczesna edukacja seksualna w Polsce

Na mocy rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z września 1997 roku, do szkół podstawowych oraz ponadpodstawowych wprowadzono przedmiot „wiedza o seksualności człowieka”. Jednak w niespełna rok później został on wycofany, a jego miejsce od września 1999 roku zajęło „wychowanie do życia w rodzinie” w formie ponadobowiązkowych zajęć, które nie podlegały ocenie i nie miały wpływu na promocję ucznia do następnej klasy. Zajęcia są realizowane w klasach IV-VIII szkoły podstawowej i w szkołach ponadpodstawowych: branżowej szkole i stopnia, w klasach I-III liceum ogólnokształcącego i w klasach I-III technikum, dla dzieci i młodzieży. Zajęcia te są realizowane w szkołach publicznych i niepublicznych o uprawnieniach szkół publicznych. Nie ma obowiązku uczęszczania na ten przedmiot. Uczniowie z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, w tym uczniowie z niepełnosprawnościami sprzężonymi, z których jedną z niepełnosprawności jest niepełnosprawność intelektualna w stopniu umiarkowanym lub znacznym, realizują treści objęte zajęciami „Wychowanie do życia w rodzinie”, w ramach obowiązkowych zajęć edukacyjnych określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym.

Amerykańska Akademia Pediatrii wyróżnia trzy podstawowe typy edukacji seksualnej:

- Typ a (*abstinence-only education/chastity education*) skupia się głównie lub wyłącznie na promowaniu zachowania abstynencji seksualnej, czyli powstrzymaniu się aktywności seksualnej.
- Typ B (*biological education*) obejmuje informacje z zakresu fizjologii układów płciowych, bezpiecznego seksu, antykoncepcji, oprócz opcji abstynencji.
- Typ C (*comprehensive sexual education*) rozszerza obszar tematyczny o kwestie związane z rozwojem jednostki, zdrowiem seksualnym, oraz prawami seksualnymi, traktując je jako integralną część podstawowych praw człowieka.

Choć w niektórych krajach Europy Zachodniej prowadzone są zajęcia zgodne z programem typu C, w przeważającej większości zarówno Stanów Ameryki Północnej, jaki Starego Kontynentu dominują podejścia a oraz B. Prowadzony od 1999 roku w Polsce przedmiot „wychowanie do życia w rodzinie” odpowiada edukacji seksualnej typu a (WHO, 2010).

Edukacja seksualna a doświadczenia innych krajów: Szwecja

Według informacji podanych przez Löfgren-Mårtenson (2011) obowiązkowa edukacja seksualna w Szwecji została wprowadzona w 1955 roku. Edukacja seksualna nie jest dostatecznie wprowadzona do szkół specjalnych, ze względu na obawy pedagogów i negatywne nastawienie rodziców oraz uprzedzeń społeczeństwa. Przeprowadzone przez Löfgren-Mårtenson badania miały na celu sprawdzić obecność edukacji seksualnej w placówkach specjalnych wśród kobiet i mężczyzn w wieku 16-21 lat. (Löfgren-Mårtenson, 2011). Zaproszenia do badania zostały przesłane do placówek szkół średnich z edukacją seksualną w Malmö w Szwecji. Oprócz listu wprowadzającego zostały załączone proste w odczytaniu przez osoby z niepełnosprawnością intelektualną (NI) zaproszenia. Celem badania było zebranie szerokiego zakresu czynników demograficznych takie jak płeć, wiek, stopień niepełnosprawności. Wywiad przeprowadzono z siedmioma chłopcami i dziewięcioma dziewczętami. Badania te trwały 15-40 minut i odbywały się w salach wyznaczonych przez dyrekcje. Wywiady prowadziła studentka studiująca badania nad pęcią

(*gender studies*). Nagrania rozmów zostały poddane procesowi transkrypcji, w którym dosłownie zapisano treść wypowiedzi. Przed rozmową osoby z NI podpisały zgodę niezbędną do przeprowadzenia badania. Zostali poinformowani, że mogą w każdym momencie zakończyć wywiad i dostarczone informacje będą poufne. Skupiono się na zdobyciu wiedzy o edukacji seksualnej przekazanej przez instytucje państwowe. Pytania dotyczyły występowania edukacji seksualnej w placówkach oświatowych, nie pojawiały się natomiast pytania dotyczące kontaktów seksualnych. Pytania skupiały się na tematyce: kto i w jaki sposób powinien zapewnić edukację seksualną? Co według osób z niepełnosprawnością intelektualną jest istotne w edukacji seksualnej? Wyniki wykazały, że pedagodzy nie przekazują wystarczającej wiedzy oraz informacji osobom z niepełnością intelektualną, a także napotykają trudności w poruszaniu tego tematu.

Agencja Narodowa podkreśla duże różnice we wdrażaniu edukacji pomiędzy szkołami. Niektóre szkoły nie zapewniają jej, podczas gdy inne zapewniają ją na wysokim poziomie. Niektórzy badani pamiętają, że uczestniczyli w edukacji seksualnej, jeśli przekształciło się pytanie czy uczeń brał udział w oddzielnych zajęciach grupowych. Niektórzy badani twierdzą, że lekcje były zbyt trudne i nie do końca zrozumiałe. Chłopak mający 16 lat wyjawiał podczas wywiadu, że w klasie szóstej zdobył informacje na temat zapłodnienia, uprawiania seksu i chorób przenoszonych drogą płciową. z kolei 18-letnia dziewczyna wspomniała, że podczas nauki w liceum specjalnym poruszano tematy związane z czekoladą oraz prawdopodobieństwem wystąpienia pryszczki na twarzy. Jednak po przejściu do liceum ogólnodostępnego, nauczyciele poruszyli temat HIV oraz konieczności stosowania prezerwatyw, co wywołało w niej niepokój. Badani podkreślają, że wiedza o tym jak działa organizm jest ważna i stwierdzają, że na tym koncentruje się edukacja. Przegląd dokonany przez Narodową Agencję pokazuje, że połowa ankietowanych szkół przywiązuje wagę do anatomii i biologii podczas gdy mniejszy nacisk kładzie się na tożsamość płciową i interakcje między chłopcami a dziewczętami. Jeden z 19-latków, biorących udział w badaniu, opowiedział, że podczas lekcji poruszano tematy związane

z pojawieniem się włosów i plemników. Jednakże wyraził, że ma bardzo niejasny i zaburzony obraz dotyczący rozmnażania płciowego. Spośród kobiet, z którymi przeprowadzono wywiady, kilka z nich wspomina, że częściej rozmawiają o związkach i przyjaźniach niż o seksualności w grupach dziewcząt. Samotność, wyobcowanie i znęcanie się to ważne tematy, o których badani chcą dyskutować, co widać także w wywiadzie Skolverketa na temat życia młodych ludzi z NI. Wiele osób zastanawia się jak nawiązać z kimś relację (Skolverket, 1999).

Występujące obawy przed niechcianą ciążą lub wykorzystywaniem seksualnym oraz dostępem do pornografii niepokoi rodziców dzieci z NI (Löfgren-Mårtenson, Månsson, 2006). Reżyserowane kontakty seksualne, stereotypy związane z płcią i nierealistyczny obraz kobiet oraz mężczyzn wywiera negatywny wpływ na społeczeństwo w tym również na osoby z niepełnosprawnością intelektualną. Dla osób z NI w zrozumieniu seksualności i kontaktów seksualnych pomocne mogą okazać się skrypty, w których zawarte są scenariusze aktów seksualnych zawierające fundamentalne pytania dotyczące, kiedy, jak, gdzie z kim i dlaczego uprawia się seks (Gagnon, 2005).

Orientacja seksualna u osób z niepełnosprawnością intelektualną

Szwedzkie szkoły zapewniają edukację nie tylko heteronormatywną. Pomimo to dla osób z NI może okazać się trudne, aby odnaleźć alternatywne sposoby bycia i życia (Löfgren-Mårtenson, 2009). Orientacja seksualna, tożsamość płciowa w środowisku osób z NI jest szczególnie trudna do odkrycia. ASRE (*Adapted Sex and Relationship Education*) jest to jeden z niewielu szwedzkich modeli edukacyjnych, w którym analizuje się orientację seksualną, doznania seksualne. Wiedza jest dostosowana do poziomu dojrzałości i sytuacji życiowej. Niestety taka wiedza seksualna nie jest dostępna dla szkół specjalnych i placówek opiekuńczych.

Edukacja seksualna w szwedzkich szkołach kładzie nacisk na dialog, dyskusje i zrozumienie oraz uświadomienie swoich uczuć. Rozmowa o autorefleksji i samoocenie oraz konfrontacji

z niepożądanymi sytuacjami. W przeprowadzonym doświadczeniu “I Think it’s About Having Sex.” Experiences of Sex Education, podczas wywiadu z pełnoletnimi osobami z NI wywnioskowano, że osoby te nie znają dokładnego znaczenia edukacji seksualnej. Przekazywanie wiedzy i edukowanie powinno być dostosowane do dojrzałości, doświadczeń życiowych oraz indywidualne. Ważne jest uświadomienie seksualności szerzej niż tylko współżycie ważne jest zdefiniowanie flirtu, dotykania, głaskanie, kontaktu cielesnego, masturbację. Młodzi ludzie z NI nie posiadający dostępu do edukacji takiej jak swoi rówieśnicy mogą zagrażać swojemu zdrowiu oraz podejmować się ryzykownym kontaktom seksualnym.

Edukacja seksualna wyzwaniem dla Polski

Niestety, nawet w dzisiejszych czasach, kiedy gospodarka dynamicznie się rozwija, modelowanie poglądów Polaków poprzez najnowsze badania dotyczące edukacji seksualnej osób z niepełnosprawnością oraz najnowsze międzynarodowe innowacje w zakresie edukacji seksualnej w Polsce nadal stanowi duże wyzwanie dla całego systemu nauczycieli oraz programu nauczania. Niedopracowania, które stanowią wyzwania związane z edukacją seksualną uczniów z niepełnosprawnością w Polsce mogą obejmować oraz objawiać się między innymi brakiem dostosowanych materiałów edukacyjnych w zależności od niepełnosprawności oraz wieku odbiorcy.

Trudności w szkoleniu nauczycieli do pracy z takimi grupami osób.

W ramach niniejszej publikacji przeprowadzono badanie, które miało na celu zbadanie poziomu zaawansowania w zakresie edukacji seksualnej wśród nauczycieli pracujących z osobami z niepełnosprawnościami. Badanie to zostało przeprowadzone w jednej ze szkół specjalnych w Tarnowie. Badanie polegało na zapytaniu 20 nauczycieli, którzy pracowali z osobami z niepełnosprawnościami, czy kiedykolwiek zostali skierowani przez swoich przełożonych na szkolenie lub sami odbyli kurs podnoszący ich zakres wiedzy odnośnie edukacji seksualnej, z uwzględnieniem dostosowania zakresu

informacji do wieku uczniów. z wyników badania wynika, że mimo długiego stażu pracy, żaden z 20 ankietowanych nauczycieli nie podniósł swoich kompetencji w obszarze edukacji seksualnej. Wyniki te sugerują potrzebę podjęcia działań mających na celu zwiększenie świadomości nauczycieli na temat edukacji seksualnej wśród osób z niepełnosprawnościami oraz dostarczenie im odpowiednich szkoleń i materiałów edukacyjnych w celu podniesienia ich kompetencji w tym obszarze. Dodatkowo, istotne jest zwrócenie uwagi na konieczność stworzenia programów edukacyjnych, które będą dostępne i zrozumiałe dla osób z różnymi poziomami przyswajania informacji. Ponieważ osoby z niepełnosprawnościami mogą mieć różne potrzeby i umiejętności, istotne jest dostosowanie programów edukacyjnych tak, aby były one odpowiednie dla każdego ucznia, niezależnie od jego poziomu funkcjonowania. Ponadto, należy zwrócić uwagę na kwestię dostępności informacji i wsparcia dla rodziców uczniów z niepełnosprawnościami. Rodzice odgrywają kluczową rolę w edukacji swoich dzieci, dlatego ważne jest, aby również dla nich były dostępne odpowiednie materiały edukacyjne oraz wsparcie w zakresie edukacji seksualnej ich dzieci. To pozwoli rodzicom lepiej zrozumieć potrzeby swoich dzieci i wesprzeć je w zdobywaniu wiedzy na ten temat.

Niestety w Polsce odczuwalny jest brak odpowiednich materiałów dydaktycznych, które mogłyby być wykorzystywane przez rodziców i opiekunów dzieci, które pomogłyby oswoić się z tym tematem. Jest to bardzo ważne, aby przede wszystkim pomóc rodzicom, którzy spędzają ze swoimi dziećmi największą część czasu. Dostosowania dla uczniów z niepełnosprawnością w edukacji seksualnej obejmować mogą między innymi indywidualne podejście, do każdego z nich. Dostosowanie materiałów i metodyki do indywidualnych potrzeb i zdolności ucznia, jest bardzo ważne, aby osoba, prawidłowo odebrała i wykorzystwała pozyskaną wiedzę. Coraz częściej spotykane wizualizacje i pomoc audiowizualna, nawet w oparciu o sztuczną inteligencję, która staje się coraz bardziej popularna. Dzięki temu edukacja odbywałaby się poprzez pogadankę opartą na wykorzystywaniu grafik, zdjęć, filmów lub innych narzędzi

wizualnych, a także wsparcia audiowizualnego, aby jeszcze bardziej ułatwić zrozumienie tematów (Kamecka-Antczak, Szafranski, Vos, 2023).

Dostępność informacji do tematów związanych z edukacją w zakresie seksualności, higieny, możliwość zrozumienia emocji oraz klarowne przedstawienie zachowań społecznie akceptowalnych w sferze uczuć oraz seksualności, które mogłyby mieć zastosowanie poprzez łatwy język, piktogramy, audiodeskrypcję czy logiczne zadania. Dzieci oraz młodzież spędzają znaczącą część swojego życia w szkołach oraz świetlicach, w związku z tym wsparcie od nauczycieli specjalistów jest sprawą nadrzędną, która pozwoliłaby oswoić dzieci na forum klas, z niekiedy postrzeganym jako delikatnym tematem seksualności (Dec-Piotrkowska, 2023). Umożliwienie uczniom korzystania z pomocy nauczycieli specjalistów, psychologów oraz organizowanie spotkań z seksuologiem byłoby niezwykle korzystne. Dostępność profesjonalnych doradców zapewniłoby wsparcie uczniom z niepełnosprawnością w kwestiach seksualności i relacji. Pozwoliłoby to na rozwój umiejętności społecznych, a także na skoncentrowaniu się na rozwijaniu umiejętności interpersonalnych, aby uczniowie z niepełnosprawnością mogli lepiej radzić sobie w relacjach. Wcałym tym procesie niezmiernie istotnym aspektem jest etyczne podejście do każdej osoby, które uwzględniałoby zasady etyki oraz poszanowania autonomii uczniów w procesie edukacji seksualnej.

W Polsce na przestrzeni lat można było zaobserwować liczne protesty osób prowadzących lekcje oraz uczniów dotyczące edukacji seksualnej w szkołach. Niekiedy skutkiem dezinformacji panującej wśród młodzieży dochodziło do przykrych incydentów wynikających z braku wiedzy, między innymi o higienie intymnej, antykoncepcji, wpływie filmów pornograficznych na psychikę dzieci, a także dalszych konsekwencji ich oddziaływania na człowieka w życiu. Często programy edukacji seksualnej są ograniczone i nie obejmują pełnego zakresu informacji, w tym aspektów związanych z bezpiecznymi praktykami seksualnymi czy różnorodnością seksualną (Rose, 2023). Brak jednolitych i spójnych standardów w edukacji seksualnej na poziomie krajowym może prowadzić do różnic w jakości nauczania

w różnych regionach (Dec-Pietrowska, 2023). Przeszkodą, którą niekiedy ciężko przezwyciężyć jest tabu w społeczeństwie, ponieważ tematy związane z seksualnością często są traktowane jako sprawa, o której się nie mówi, co może wpływać na otwartość i skuteczność edukacji seksualnej (Kościółek, Romanowska, 2023). Kolejnym z problemów spotykanych w polskim szkolnictwie jest brak inkluzji, który przejawia się tym, iż edukacja seksualna może nie zawsze uwzględniać potrzeby osób z niepełnosprawnościami, co utrudnia dostęp do informacji dla tej grupy społecznej. Adresowanie tych braków wymagać będzie systemowych zmian w podejściu do edukacji seksualnej, włączając w to rozwinięcie programów nauczania, szkolenie nauczycieli oraz promowanie otwartości i inkluzji. Ocena programów edukacji seksualnej jest często kwestią dyskusji. W Polsce, jak i w innych krajach, istnieje różnorodność podejść do tego zagadnienia, który należy brać pod uwagę przy ewolucji edukacji seksualnej. Jednakże możemy spotkać opinie, które przedstawiają stanowisko, iż pewne programy edukacji seksualnej są skuteczne i spełniają swoją rolę. Warto podkreślić, że ważne jest, aby programy te były dostosowane do zmieniających się potrzeb społeczeństwa i uwzględniały różnorodność uczniów. Ewaluacja i dostosowanie programów są kluczowe w kontekście poprawy edukacji seksualnej.

Marta Dora (2013), znana ekspertka w dziedzinie edukacji seksualnej, wzbudza uwagę swoim niekonwencjonalnym podejściem do tematu. Jej główną tezą jest, iż w Polsce istnieje pewna niechęć do otwartej rozmowy na temat edukacji seksualnej, a czasem lepiej jest nie poruszać tego tematu. Autorka podnosi kwestię kulturowych uwarunkowań społeczeństwa polskiego, w którym tematy związane z seksualnością mogą być traktowane jako tabu. Jej zdaniem, brak otwartości na te rozmowy może wynikać z obaw przed naruszeniem tradycyjnych wartości czy wpływem dominującej pozycji Kościoła. Wskazuje, że taka powściągliwość może prowadzić do niepełnego zrozumienia i braku informacji, zwłaszcza wśród młodego pokolenia. Jednak autorka nie neguje znaczenia edukacji seksualnej. Zamiast tego, podkreśla potrzebę opracowania bardziej wyważonych programów, uwzględniających specyfikę polskiego społeczeństwa. Jej podejście

podkreśla, że skuteczna edukacja seksualna powinna uwzględniać dialog, szanując różnice kulturowe i światopoglądowe. Warto zaznaczyć, że opinie Marty Dory są kontrowersyjne i budzą dyskusję. Jednak, jej głos stanowi ważny wkład w debatę nad kształtem edukacji seksualnej w Polsce, zwracając uwagę na konieczność zbalansowanego podejścia i szukania rozwiązań dostosowanych do specyfiki danego społeczeństwa (tamże).

Z pewnością wiele aspektów w dzisiejszej edukacji seksualnej budzi zwątpienie, natomiast jest to uzależnione od mentalności społeczeństwa i gotowości na zmiany, których nigdy wcześniej nie było. Należy z wielką ostrożnością zmieniać myślenie Polaków, ze względu na bezpieczeństwo, komfort i higienę osób z niepełnosprawnością. Istnieje wiele organizacji pozarządowych, które mają na celu uświadamianie seksualne, wprowadzane dla ich dobra, ponieważ brak wiedzy może przynieść katastrofalne skutki, czego z pewnością każdy chciałby uniknąć. Z pewnością wprowadzanie edukacji seksualnej na wyższy poziom, stanowi wielkie wyzwanie dla Polski, która mimo dynamicznie rozwijającej się gospodarki, ma silnie ukorzenione racje, podyktowane mentalnością, wiedzą przekazywaną z pokolenia na pokolenie oraz religią panującą w Polsce. Niemniej jednak, należy z całych sił próbować przebić się, aby edukacja seksualna nie była tematem tabu.

Podsumowanie

Dzieci i młodzież z niepełnosprawnością intelektualną mają takie same prawa do posiadania i rozwijania swojej seksualności, jak ich rówieśnicy bez niepełnosprawności. Trudno jednoznacznie określić, kiedy polski system edukacji stworzy warunki sprzyjające rozwojowi edukacji seksualnej. Obecnie istnieją ograniczenia w zakresie wiedzy na ten temat w ramach systemu edukacji, co może prowadzić do niepełnego przygotowania uczniów do życia seksualnego oraz podejmowania świadomych decyzji w tej dziedzinie. Jednakże istnieją perspektywy na ewolucję i rozwinięcie podejścia do edukacji seksualnej w przyszłości. Warto kontynuować dyskusję i wysiłki w kierunku stworzenia bardziej szczegółowego i dostosowanego programu

edukacji seksualnej, który uwzględniałby różnorodność potrzeb i umiejętności uczniów, w tym także osób z niepełnosprawnościami. Taki program powinien być oparty na aktualnej wiedzy naukowej i mieć na celu nie tylko przekazanie podstawowej wiedzy z zakresu anatomii czy biologii, ale również rozwijanie umiejętności interpersonalnych, budowanie świadomości własnych wartości i granic, oraz promowanie zdrowych relacji i postaw seksualnych.

Bibliografia

- Dec-Pietrowska, J. (2023). Edukacja seksualna w Polsce i systemach edukacyjnych wybranych krajów – modelowe rozwiązania i międzynarodowe inicjatywy. *Edukacja Międzykulturowa*, 2(21), 69-82. <https://doi.org/10.15804/em.2023.02.05>
- Dora, M. (2013). Lepiej nie mówić. o edukacji seksualnej w Polsce. *Przegląd Pedagogiczny*, 2, 101-107.
- Fornalik, I. (2002). *Rozwój psychoseksualny młodzieży z głębszą niepełnosprawnością intelektualną w zależności od środowiska życia*. Poznań: Wydawnictwo UAM.
- Gagnon, J., Simon, W. (2005). *Sexual Conduct. The Social Sources of Human Sexuality*, 2nd edn. Aldine Publishers Company.
- Gajdzica, Z. (2007). *Edukacyjne konteksty bezradności społecznej osób z lekkim upośledzeniem umysłowym*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
- Gorajska, M., Kuik, M., Laube, J., Liszewska, U., Madej O. (2018). Edukacja seksualna w Polsce w kontekście promocji zdrowia seksualnego vs tabu seksualne. *Psychoseksuologia*, 4, 110-120.
- Kamecka-Antczak, C., Szafranski M., Wos K. (2023). Wyzwania dla edukacji seksualnej uczniów z głębszą niepełnosprawnością intelektualną w Polsce. W: G. Całek, J. Niedbalski, M. Raclaw, M. Sałkowska, J. Sztobryn-Giercuskiewicz, D. Żuchowska-Skiba (red.), *Niepełnosprawność i edukacja*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. <https://doi.org/10.18778/8331-115-9.04>
- Kijak, R. (2011). W stronę rozumienia seksualności osób z głębszą niepełnosprawnością intelektualną. *Forum Oświatowe*, 1(44), 137-151.

- Löfgren-Mårtenson, L. (2009). Adapted Sex and Relationship Education. [ASS, Anpassad Sex och Samlevnadskunskap]. W: L. Löfgren-Mårtenson (red.), *Hur gör man? Om sex- och samlevnadskunskap i särskolan. [How Do You Do it? On Sex and Relationship Education in the Special Education School]*. Argument förlag, Varberg.
- Löfgren-Mårtenson, L. (2012). "I want to do it right!" a pilot study of Swedish sex education and young people with intellectual disabilities. *Sexuality and Disability*, 30, 209-225.
- Löfgren-Mårtenson, L., & Månsson, S. A. (2006). "Sex överallt, typ?!" *Om unga och pornografi. [Sex, like Everywhere?! On Youth and Pornography]*. Gothia Förlag AB.
- Rawińska, M., Terpiłowski, A. (2017). Seksualność osób z niepełnosprawnością intelektualną w opinii nauczycieli i terapeutów. *Człowiek - Niepełnosprawność – Społeczeństwo*, 2(36), 59-74.
- Skolverket, (1999). *Skolverkets nationella kvalitetsgranskningar. [The National Quality Review of the National Agency for Education]*. Skolverket.
- Stanisławski, P. (2004). Seks upośledzany. *Integracja*, 4, 14-18.
- WHO (2010). *Standardy edukacji seksualnej w Europie. Podstawowe zalecenia dla decydentów oraz specjalistów zajmujących się edukacją i zdrowiem*. Lublin: Wydawnictwo Czelej Sp. z o.o